

האם עבר זמנה של הטופוגרפיה?

ההנחה שישראל - מדינה זעירה בתוך מרחב עוין ופנאטי, הנשען על אוצרות טבע מהעשירים בעולם - היא בעלת חוסן בלתי נדלה, וכי חוסן בלתי נדלה זה מאפשר לוותר על נכסים אסטרטגיים, כולל נתונים טופוגרפיים מהחשובים ביותר, מייצגת גישה מתנשאת ונשענת על הנחות גזעניות של עליונות ישראלית דמיונית. תגובה למאמרו של פרופ' מרטין ון-קרפלד "היום שאחרי: האם ניתן להגן על ישראל בגבולות 1967?" (מערכות 389, מאי 2003)

אל"ם (מיל') פרופ' אמנון יוגב

מבוא

בדרך כלל מקובל שתפיסות מדיניות, שתכליתן לדאוג לרווחתה ולביטחונה של האוכלוסייה, מבוססות על נתונים דמוגרפיים, כלכליים וביטחוניים. המרכיב הביטחוני הוא בדרך כלל דומיננטי. רוב המדינות היציבות בעולם מתבססות על הרכב אתני אחיד ועל גבולות טבעיים, הנשענים על תוואי שטח כמו גבול ימי, הררי, או גבול הנשען על מכשול מים. תנאי השטח, יחסי הכוחות והטכנולוגיה הצבאית הזמינה משפיעים על דוקטרינות צבאיות, שתכליתן להתמודד עם איומים אפשריים, והתפיסות המדיניות נגזרות, בין השאר, מנתונים אלה.

ניצול פני השטח הוא אחד המרכיבים העיקריים בטקטיקה הליחית היבשית כמעט בכל הרמות. ניצול שטחים, שולטים, שמהם

המתרחש בשטח הנשלט הוא כספר הפתוח, מאפשר גם שליטה באש ושליטה במעברים ההכרחיים. הפעלה של כוח אווירי יכולה לשלול רק לזמן קצר את יתרון השטחים השולטים, שכן מטוס אינו שווה בשטח לזמן ממושך,

אלה שטוענים כי עבר זמנה של הטופוגרפיה גורסים ששני מרכיבים עיקריים מחליפים אותה: גדר וטכנולוגיה חדשה המאפשרת פגיעה מרחוק

ואילו הכוחות הקרקעיים נמצאים כל הזמן בשטח.

באחרונה אנו נתקלים בתופעה חדשנית - שדוקטרינות צבאיות נגזרות מתפיסות מדיניות. אין רע בחידוש הזה כל זמן שמדובר בבחירה סבירה בין כמה אופציות אפשריות. באחרונה גם מתפתחת תפיסה המבוססת על אוטופיה מדינית, המניחה שעבר זמנה של הטופוגרפיה. לפי תפיסה זאת, שני מרכיבים עיקריים מחליפים את הטופוגרפיה: גדר וטכנולוגיה חדשה המאפשרת פגיעה מרחוק.

הרקע הגיאוגרפי והגיאופוליטי

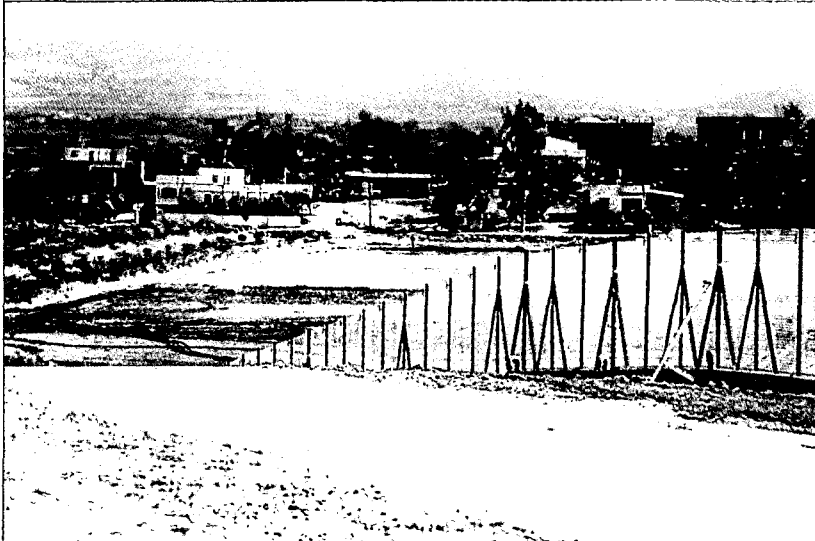
מדינת ישראל נמצאת בשוליים של מרחב עוין, שמהלכים אלימים, הלובשים צורות שונות של לחימה, מתרחשים בו אחת לכמה שנים. אחד האיומים המסורתיים שנשקף לה הוא מהחזית המזרחית. בקעת הירדן משני צידי ה"נהר" היא שטח הריגה קלסי לכל תוקף ממזרח, כאשר המתגונן נשען על גב ההר. גבולות שביתת הנשק, שנוצרו אחרי מלחמת השחרור, לא איפשרו את האופציה הזאת ולא נחשבו מעולם לגבולות שיאפשרו קיום בטוח. אף שמדינת ישראל נאבקה להכרה בין לאומית בגבולות לא בטוחים אלה, הכרה כזאת לא ניתנה לה על-ידי שכנותיה. מדינות ערב לא הכירו כלל בקיום המדינה וראו בגבולות האלה אופציה לחיסול פיזי של "היישות הציונית". גורמי ביטחון ישראלים דיברו על "סיבוב שני" בלתי נמנע.

מלחמת ששת הימים סיפקה בסופו של דבר את העומק האסטרטגי שכה השתוקקו לו כל הזמן. הגבולות החדשים הרחיקו את האיום ממרכזי האוכלוסייה וממטרות חיוניות אחרות, שהיו תחת איום מתמיד לפני כן, וביטלו את המותניים הצרים של איזור המרכז,

- צבאיים, וזאת משני טעמים: הפוטנציאל הכלכלי הכולל של מדינות האיזור אינו מבוסס על ההון האנושי, אלא על מחצבי האנרגיה העצומים.
- לא מדובר במדינות דמוקרטיות הדואגות לרווחת התושבים, ולכן הן יכולות להפנות את כל משאביהן

נאצר הייתה מצרים תחת השפעה מערבית וכמוה גם לוב. ברית בגדאד, שבמרכזה הייתה עיראק, קמה באמצע שנות ה-50 כמשענת מערבית נגד האיום הסובייטי, ואיראן קיימה קשרים ביטחוניים וכלכליים ענפים עם ישראל. לבנון נחשבה למדינה מערבית מתונה. המהפכים במרחב שלנו מתרחשים

גדר ההפרדה באיזור כפר סאלם שבצפון השומרון

כוחה של הגדר נובע בעיקר מהכוח הצבאי המגן עליה, ויש לה ערך מועט בלבד ללא הכוח הזה

הכלכליים לאפיקים שאינם לתועלת הציבור. אפשר להשתמש בדוגמאות קיצוניות כמו עיראק או אפילו דוגמא שלא מהאיזור – צפון קוריאה – שהביאו על עמיהן אסונות כלכליים עד כדי רעב, ובלבד שישמר להן החופש לפתח נשק להשמדה המונית. אפילו מצרים, שנהנית משלום עם כל שכנותיה, משקיעה משאבים עצומים בהתעצמות למרות המצב הכלכלי האומלל של חלק ניכר מאוכלוסייתה.

מנפלאות הגדר

אשר לגדר שמדובר בה כה רבות במקומותינו – אותה גדר מופלאה, העתידה לעצור כל התקפה, ולאחר שתוקם נוכל לדלל את כוחות הצבא – אפשר לתמוה האם מדובר במאמץ לאומי לכתוב פרק נוסף בספרו של נורמן דיקסון "הפסיכולוגיה של

בין-לילה. לכן "אסטרטגיה רבת" של מדינה זעירה כישאל, המתקיימת בשולי מרחב עוין המשתנה ללא הרף, אינה יכולה להתבסס על ניתוח של מצב רגעי, שנוצר לפני שבועות ספורים. לעומת זאת הטופוגרפיה היא מציאות של קבע: היא הייתה ונשארה מרכיב

ההנחה שהחזית המזרחית עברה מן העולם, כמו הנחות גיאופוליטיות אחרות, המבוססות על אקסטרפולציה ארוכת טווח של מצב נתון, אינה מציאותית

חשוב וחינוי מבחינה קיומית. בניתוח יחסי כוחות על בסיס של תוסן כלכלי יש להביא בחשבון כי השוואת התוצר הלאומי אינו מדד מדויק לאפשרויות ההשקעה במערכים

שאיפשרו לאויב לחצות את המדינה ולהגיע לים במהלך קצר ומפתיע. בסוף שנות ה-70 נפתחו בפני צה"ל אופציות טכנולוגיות חדשות לפגיעה מנגד ברכב משוריין ובמטרות אחרות בטווחים גדולים. טכנולוגיות אלה איפשרו לשפר באופן משמעותי את יחסי השחיקה. אף שהצבא לא מימש את האופציה הזאת במלואה, לא היה ספק במשמעות המהפכנית שלה.

במלחמת המפרץ ב-1991 הובהר ללא ספק היתרון של הנשק המדויק על פני הנשק הסטטיסטי, והמלחמה בעיראק השנה הדגישה עוד יותר את המהפך שהתחולל בשדה הקרב. כאשר הוכחה יעילות האופציה הזאת, הועלתה מייד השאלה האם יש עדיין צורך באותו עומק אסטרטגי נחשק. למרבה הצער, התשובה היא חיובית. אין כל משמעות ליכולת מנגד, כלומר לאפשרות לפגוע באויב מרחוק, מעבר לטווח של כלי הנשק שלו, כאשר המרחקים מתקצרים עד כדי טווח של נשק בכינון ישיר. הניסיון להחזיר לנשק המדויק את יתרונו על-ידי כך שימוקם מאחור, בלב ים (כפי שהוצע באחרונה) נראה – בלשון המעטה – פתטי. כוחות הצבא חייבים להגן על האוכלוסייה ולחצוץ בינה לבין האיום, ולא להפך. יתר על כן, אונייה בלב ים פגיעה בהרבה ממטרה יבשתית. נושאות המטוסים תלויות תמיד במערך הגנה היקפי יקר ומסורבל, הכולל הגנה מפני איומים תתי-ימיים, טילי ים-ים ומטוסים. איני סבור שגם מערך כזה יוכל לשרוד מטח משולב של טילים.

ההנחה שהחזית המזרחית עברה מן העולם, כמו הנחות גיאופוליטיות אחרות, המבוססות על אקסטרפולציה ארוכת טווח של מצב נתון, אינה מציאותית. למרות מה שמקובל לחשוב, הסכסוך הישראלי-ערבי אינו המקור לחוסר היציבות באזורנו. חוסר היציבות נובע בראש ובראשונה מהפערים העצומים בין עניים לעשירים בעולם הערבי – פערים הנובעים מכך שרק מעטים נהנים ממשאבי הנפט. המצב הזה, המתורגם לפטליזם ומלווה בפנטיות דתית, הוא המקור העיקרי לאי-היציבות. די אם נזכיר שלפני ימי

השלומיאליות בצבא" (יצא לאור בהוצאת "מערכות"). אפשר היה להבין את התופעה אילו חשבו ודיברו כך פוליטיקאים חסרי הבנה צבאית או לוחמי הכורסא מאולפני הטלוויזיה. אולם כאשר מדובר באנשי צבא בדימוס בכירים עד מאוד, יש בכך כדי להדאיג. כוחה של הגדר נובע בעיקר מהכוח הצבאי המגן עליה, ויש לה ערך מועט בלבד ללא הכוח הזה. כל קצין יבשה זוטר מכיר מגוון של אמצעי פריצה, המאפשרים להתגבר על המכשול בתוך זמן קצר בפריצה "רועשת" או בתוך זמן ממושך קצת יותר בפריצה שקטה. כאשר מדובר בלחימה של כוח צבאי משמעותי, תפקיד המכשול לעכב (אם הוא מוגן באש) ולתעל את האויב למספר מוגבל של אזורי פריצה כסיוע ללחימת ההגנה ולא כאלמנט עצירה עצמאי.

בלוחמה נגד טרור, כאשר המכשול מגובה באמצעי חישה לגילוי ולהתרעה, הוא בבחינת עזר רב למרדפים. אולם במקרה כזה יש צורך במרחב עמוק דיו לצורך המרדף, לפני שהחודר הגיע לאיזור מסוכן מבחינתנו. למשל, בתקופת המרדפים בבקעה היו מכשולים, דרכי טשטוש וחישנים, אך למרות כל אלה התנהלו המרדפים עד לעומק של 10 קילומטרים, ולעיתים היו מלווים באבודות. מעבר לכך הייתה פעילות נרחבת גם מצידו האחר של המכשול באש ארטילרית, פעילות חי"ר, הפצצות מהאוויר ופשיטות קומנדו במטרה ליצור איזור חיץ גם מעבר לירדן. באחרונה, בעקבות חדירה מלבנון, התנהל מרדף בן כמה שעות על ידי כמה פלוגות בסיוע כוחות אוויר. מכאן קל לחשב בכמה חדירות בו זמנית ניתן לטפל באמצעות הסד"כ הקיים לעומת היכולת של הצד האחר לייצר אותן. על מנת להגביל את היכולת לייצר חדירות לרמה שניתן להתמודד עימה בצורה סבירה יש צורך בפעילות צבאית נרחבת גם מצידה האחר של הגדר וליצור איזור חיץ המחייב פתיחה באש ללא הבחנה על כל מי שנכנס אליו. השיטה הזאת תחליף את המחסומים ואת תהליכי הביקורת המייגיעים בהם, אך היא כרוכה בנפגעים רבים בקרב

חפים מפשע ותגרור ביקורת בין-לאומית נרחבת.

יחסי הכוחות

אשר ליחסי הכוחות בינינו לבין הפלסטינים - ברור ללא ספק שאם תקום יישות מפורזת, וההתעצמות הצה"לית תימשך, יהיה לנו יתרון גדול דיו, בתנאי שהצבא יהיה פרוס, עירני ויוזם. יחד עם זאת צריך לבחון את פוטנציאל יחסי הכוחות האפשריים במקרה של עימות כולל. כבר כיום יש בשטחים כ-40 אלף חמושים מכל הארגונים. גם אם יהיה פירוז, הרי בטווח של כמה שנים אי-אפשר יהיה למנוע התחמשות של הפלסטינים בנשק

על מנת להגביל את היכולת לייצר חדירות לרמה שניתן להתמודד עימה בצורה סבירה יש צורך בפעילות צבאית נרחבת גם מצידה האחר של הגדר וליצור איזור חיץ המחייב פתיחה באש ללא הבחנה על כל מי שנכנס אליו

נ"ט ונ"מ אישיים יעילים - בין אם מוברחים או מייצור עצמי. כדי להגיע לייצור עצמי אין צורך ביותר מאשר כמה מהנדסים מוכשרים. אף שמתייחסים בזלזול לכוחם של ה"חמושים" ככוח צבאי לוחם, הרי די בתקופה של שלוש שנים כדי שמספר כזה של חיילים יהיה מאורגן ומאומן ככוח חי"ר שהוא שווה ערך לארבע דיוויזיות. ואם מתייחסים גם לשעון החול הדמוגרפי, הרי הפוטנציאל של צבא פלסטיני חזק ומשמעותי הוא גדול בהרבה.

בגבולות 1967, כאשר המרחק בין הצדדים זניח, ארבע דיוויזיות חי"ר הן איום משמעותי - במיוחד אם הוא מכונן מול הבטן הרכה של המדינה.

סיכום

ההנחה שישראל - מדינה זעירה בתוך מרחב עוין ופנאטי, הנשען על אוצרות

טבע מהעשירים בעולם - היא בעלת חוסן בלתי נדלה, וכי חוסן בלתי נדלה זה מאפשר לוותר על נכסים אסטרטגיים, כולל נתונים טופוגרפיים מהחשובים ביותר, מייצגת גישה מתנשאת ונשענת על הנחות גזעניות של עליונות ישראלית דמיונית. ההנחה המוטעית הזאת, שבה צד אחד (החכמים) מצויד בנשק מדויק ארוך טווח, ואילו הצד האחר (הטיפשים) מצויד בנשק של קו ראייה קרוב או נשק סטטיסטי, היא נחלת העבר. הסטנדרט החדש של שדה הקרב יהיה נשק מדויק ארוך טווח לשני הצדדים. מי שלא יוכל לפתח בעצמו, יקנה. ספקי נשק רעבים ללקוחות יש למכיר. ההתמודדות תהיה בין היכולת לשבש את הנשק ואת המודיעין של האויב לבין היכולת לשמור על החסינות של האמצעים שאנו מפעילים. אפשר להעריך את הצפוי בתחום זה מההיסטוריה של המהפכים שאירעו בחימוש האווירי והימי, כאשר היתרון עבר מצד לצד לסירוגין. (ראו הפעלתן של הסוללות נ"מ נגדנו במלחמת יום הכיפורים לעומת קריסת המערך הזה בתוך שעות במלחמת לבנון, או הפעלת טילי ים-ים נגדנו מייד לאחר מלחמת ששת הימים, לעומת הניצחון המכריע במלחמת הים במלחמת יום הכיפורים). לכן מדובר במצב דינמי, העשוי להשתנות, ומסוכן להתייחס ליחסי הכוחות הטכנולוגיים ברגע נתון כקבועים בזמן. בתחום זה גם הכישלון וגם הניצחון הם מוחלטים, ואין תיקו.

הנובע מנתונים אלה הוא כי לחזרה לגבולות 1967 אין כיום מענה ביטחוני מספיק, ואסור שהחזרה לגבולות האלה תהיה מובנת מאליה. אם אכן - מסיבות דמוגרפיות או מדיניות או בשל כישלון צבאי - אי-אפשר יהיה להחזיק בנכסים טופוגרפיים, יש צורך בתפיסה ביטחונית אחרת, העונה על הנחיתות הברורה במצב החדש. אך שומה על כל מי שמחזיק בהנחה זו להציג פתרון ממשי ולא אוטופיות חסרות בסיס.

